

УДК 630.181

ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНИХ ВИРОБНИЧИХ СИСТЕМ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ ПРОМИСЛОВОСТІ

ВОЛОШИН Володимир Степанович,

доцент кафедри економічної кібернетики

Національного університету водного господарства та природокористування,

м. Рівне

e-mail: vvcrv@ukr.net

Анотація. Виокремлено стабільні та стримувальні фактори розвитку виробничих систем лісової галузі.

Досліджено основні фінансові та економічні показники ведення лісогосподарської діяльності провідними регіонами України.

Проаналізовано інформаційні джерела функціонування лісового сектору і регіональних виробничих систем.

Проведено порівняння фінансових результатів підприємств лісового господарства з іншими галузями промисловості.

Ключові слова: лісова промисловість, фінансові показники, регіональна економіка, інформація, виробнича система.

Постановка проблеми в загальному варіанті та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. На сучасному етапі виробничі системи лісового сектору України пройшли глибоку кризу 2014—2016 років, яка була характерна і для всієї економіки країни. Подальший розвиток галузі залежить від розв'язання проблем приватних підприємств, що спеціалізуються на обробці деревини, а також утворенням великих і середніх спільних підприємств, що дозволить збільшити кількість робочих місць у регіонах. Пріоритетним розвитком є також створення вільних економічних зон на півночі і заході країни, де зосереджені значні лісові ресурси.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми, на які спирається автор. Ураховуючи актуальність досліджуваної теми, на нинішній день спостерігається значний науковий інтерес до лісового сектору. Так, наприклад, Г. Я. Ільницька-Гикавчук визначала структуру фінансового механізму екологічно збалансованого лісозористування в умовах ринкової системи господарювання [1], а О. І. Дребот досліджува-

Анотація. Выделены стабильные и сдерживающие факторы развития производственных систем лесной отрасли. Исследованы основные финансовые и экономические показатели ведения лесохозяйственной деятельности ведущими регионами Украины. Проанализированы информационные источники функционирования лесного сектора и региональных производственных систем. Проведено сравнение финансовых результатов предприятий лесного хозяйства с другими отраслями промышленности.

Ключевые слова: лесная промышленность, финансовые показатели, региональная экономика, информация, производственная система.

ла теоретичні та методологічні аспекти лісового комплексу [2]. А. М. Дейнека аналізував структуру лісової промисловості, а також її взаємодії з іншими секторами економіки, фінансів і довкілля [3]. Основними питаннями фінансових та економічних аспектів розвитку регіонів займаються такі вітчизняні вчені, як М. Й. Гедз [4], Н. В. Тувакова [5], І. С. Кондіус [6].

Виокремлення нерозв'язаних раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Актуальною проблемою лісового сектору є отримання достовірної фінансової інформації про реальний стан галузі та її виробничих систем, а також рівня корупції при вирубці лісі та його подальшого експорту у країни Європейського Союзу.

Формування цілей статті. Метою наукового дослідження є визначення факторів розвитку лісової галузі, аналіз фінансових показників діяльності виробничих систем, виокремлення інформаційних джерел лісового сектору промисловості України.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналізуючи історичні аспекти

розвитку лісового сектору економіки, зокрема в період 2006—2014 років, можна виділити такі стимулювальні фактори стабільного розвитку виробничих систем галузі:

- реконструкція і технічне переоснащення діючих меблевих і деревообробних підприємств, упровадження новітніх технологій;
- структурні зміни на вітчизняному ринку меблів і виробів із деревини, створення підприємств малого і середнього бізнесу;
- активізація науково-технічної та інноваційної діяльності.

У свою чергу, стримувальними факторами розвитку для галузі на сьогодні є:

- безперешкодний експорт деревини і перетворення країни на сировинний придаток;
- недобросовісна конкуренція з боку експортерів, які завозять в Україну товари за заниженими цінами;
- нестабільність і проблемність функціонування вантажних залізничних перевезень в Україні.

Основні показники ведення лісгосподарської діяльності за провідними регіонами України 2017 року наведено в *табл. 1*. Відповідно до на-

ведених даних провідними територіями лісового сектору є області Полісся, а саме: Житомирська, Рівненська, Київська, Волинська. Досить високі фінансові показники мають також Львівська, Івано-Франківська і Сумська області. Провідними регіонами, які піклуються про відтворення лісів, є Житомирська і Рівненська області, площі рекреації яких у два-три рази перевищують інші регіони країни.

На зовнішніх ринках падіння попиту на індустріальну лисяну деревину почалося під час економічної кризи 2008—2009 років і досягло свого максимуму 2013 року, коли багато іноземних фірм повністю відмовилися від придбання цього виду продукції.

Падіння попиту особливо сильно позначилося на підприємствах лісостепової зони у Вінницькій, Хмельницькій, Черкаській, Львівській і Київських областях. Решта областей також знизили реалізацію, але відсоток її падіння був менший.

Падіння експорту не вдалося компенсувати збільшенням поставок внутрішнім споживачам, що призвело до відмови від проведення рубок у лисяних лісах більшості областей.

Таблиця 1

Основні показники ведення лісгосподарської діяльності за регіонами 2017 року

	Обсяги продукції, млн грн	Обсяги заготовлі паливної деревини, тис. м ³	Залишки неочищеної площі, га	Площа відтворення лісів, га		Площа загибелі лісових деревостанів, га
				усього	у т. ч. лісорозведення	
Україна	13 774,6	11 617,3	1 364,9	64 713	2 198	20 111
Вінницька	678,9	458,8	12,0	2 366	536	22
Волинська	901,0	515,1	98,5	6 174	-	3 006
Житомирська	1 993,3	2 212,1	90,6	11 631	-	792
Закарпатська	777,8	788,4	-	3 191	-	987
Івано-Франківська	843,8	625,5	31,2	3 960	-	159
Київська	1 039,3	1 219,2	67,0	4 734	7	7 374
Львівська	1 044,7	778,8	58,0	4 210	1	700
Рівненська	1 233,6	771,2	15,0	8 260	35	2 587
Сумська	933,0	530,6	13,5	2 044	140	28
Хмельницька	697,7	501,8	7,0	1 817	17	305
Черкаська	752,0	502,7	8,3	1 862	23	184
Чернівецька	509,9	425,7	37,0	1 951	1	35
Чернігівська	914,8	701,4	265,2	4 627	129	164

Джерело: [7].

Висока корупція лісового сектору зумовлена багатьма факторами, що дозволяють керівникам і фахівцям виробничих систем використувати службове становище з метою особистого збагачення. Серед таких чинників можна виділити такі:

- зняття обмежень на експорт за значного розходження експортних і внутрішніх цін на деревину та вироби з неї;
- застаріле законодавство і нормативне забезпечення, яке не відповідає сучасній ситуації в економіці;
- складність контролю, пов'язана з віддаленістю і територіальною роз'єднаністю місць проведення лісгосподарських, у тому числі лісозаготівельних робіт;
- відсутність чітких критеріїв виміру, розподілу на сорти і оцінки якості деревини, а також контролю за здійсненням цих операцій.

До останнього часу основні види корупційних порушень у лісовому секторі відносили до побутової або ділової корупції. Побутова корупція, пов'язана з різними формами використання службового становища (транспорт, робоча сила та ін.) в особистих цілях. Її специфічною формою, поширеною в Україні, є «кумівство», що виявляється в найманні на роботу і просуванні по службі родичів і друзів, а також створення для них різноманітних переваг. Побутова корупція часто призводить до соціальних конфліктів, але наносить вона відносно невеликий економічний збиток.

Ділова корупція в лісовому секторі найчастіше пов'язана а з можливістю формування неврахованих надлишків деревини і непублічним укладенням торговельних угод. Є й інші її форми, які перш за все пов'язані з приписуванням обсягів виконуваних робіт (кількості доглядів за культурами і молодняками, кількістю проведених мінералізованих робіт тощо), які в лісовому господарстві вкрай важко контролювати.

Існує кілька основних способів формування неврахованих надлишків деревини або зміни її розмірів. Наприклад, коригування кількісних характеристик: заниження діаметрів і висот; заниження числа дерев; збільшення площі лісів або вирубка дерев за її межами. Надлишки можуть реалізувати за готівковий розрахунок або продавати як продукцію, що має більш низьку розмірність. При цьому угоди або взагалі не оформляють, або різниця між реальною і зазначеною в документах цінами деревини виплачу-

ють готівкою. Подібні порушення особливо поширені при продажу деревини на лісопилці.

Різке підвищення попиту на окремі види продукції наприкінці 1990-х — на початку 2000-х років загострило конкуренцію між покупцями, які все частіше стали вдаватися до хабарів як засобу отримання конкурентних переваг і встановлення довгострокових торговельних зв'язків. В особі хабародавців виступали як імпортери, так і внутрішні споживачі, які здебільшого переробляли деревину для подальшого продажу на експорт дощок, фризи чи іншої продукції. На лісовому ринку України стали домінувати посередники, які заробляють на перепродажі деревини і лісової продукції.

Також без вільного доступу до достовірних даних і сучасних знань важко забезпечити об'єктивну оцінку ситуації, виявлення проблем, обґрунтування їх розв'язання, а значить і розроблення адекватної лісової політики. Крім того, вільний потік інформації про ліси в лісовому господарстві є ефективним засобом протидії корупції і непрофесіоналізму при ухваленні управлінських рішень.

У даний час існує кілька джерел інформації, пов'язаної з лісом і лісовим сектором. Державний комітет статистики [7; 8] збирає та узагальнює інформацію, подану як низка форм, структура і зміст яких узгоджені із зацікавленими міністерствами та іншими органами влади. Вони характеризують різні аспекти лісгосподарської діяльності (заготівля і відпуск деревини, проведення лісокультурних і лісозахисних робіт, лісові пожежі, порушення лісового законодавства), чисельність тварин і ведення мисливського господарства, виробництво і торгівлю деревиною та продуктами її переробки. Інформація збирається в цілому по країні і охоплює всіх суб'єктів, що легально займаються тим чи іншим видом діяльності.

Державне агентство лісових ресурсів [9] збирає й аналізує інформацію про діяльність підприємств та організацій, що належать до сфери його управління. Зібрана інформація значно ширша і детальніша в порівнянні з даними Держкомстату. У системі агентства функціонує два підприємства, що спеціалізуються на зборі інформації про ліс:

1) Укрдержліспроект [10] — збирає інформацію про ліси України, веде картографічну і атрибутивну базу даних, здійснює проведення моніторингу та інвентаризації лісів;

2) Укрлісконсалтинг — збирає всебічну інформацію про торгівлю деревиною підприємствами сфери управління Держлісагентства на внутрішньому і зовнішньому ринках (структура продажів, цінова статистика тощо).

Низка органів влади збирає і накопичує спеціалізовану інформацію, що стосується всіх суб'єктів діяльності, у тому числі й ту, що стосується лісів і лісового сектору:

1. Державне агентство земельних ресурсів — веде земельний кадастр;

2. Міністерство податків і зборів — підтримує базу даних про фінансовий стан суб'єктів господарської діяльності та сплати податків;

3. Державний митний комітет — збирає інформацію про зовнішній торгівлі;

4. Міністерство юстиції — підтримує реєстр судових рішень;

5. Міністерство внутрішніх справ — збирає інформацію про злочини;

6. Міжнародні організації FAO, UNECE, MCPFE — збирають і періодично публікують міжнародну статистику по країнах світу і Європи, а також підтримують низку баз даних, що містять інформацію про ліси, лісову продукцію і торгівлю лісом.

У табл. 2 наведено порівняння фінансових результатів підприємств лісового господарства та інших галузей за січень — вересень 2017 року. Відповідно до даних таблиці, діяльність у сільському, лісовому та рибному господарстві є досить прибутковою (90,1 %).

Лише 10 % підприємств цих галузей отримали збиток за звітний період.

Базовими проблемами ефективного функціонування лісового сектору промисловості є низька якість і закритість інформації, а також відсутність системи її об'єктивного аналізу. Зміст низки поширених термінів українська статистика визначає інакше, ніж міжнародна.

Таблиця 2

Основні фінансові результати виробничих систем за деякими видами економічної діяльності за січень — вересень 2017 року,

млн грн

	Фінансовий результат (сальдо)	Фінансовий результат підприємств, які одержали прибуток	Фінансовий результат підприємств, які одержали збиток
Усього, у т. ч.:	237 767,9	368 629,9	130 862,0
сільське, лісове та рибне господарство	503,3	763,8	260,5
промисловість	97 335,6	171 717,3	74 381,7
будівництво	1 248,7	3 218,4	1 969,7
торгівля	31 890,0	45 102,3	13 212,3
транспорт	11 178,5	19 537,5	8 359,0
харчування	667,2	1 249,2	582,0
інформація та телекомунікації	11 003,6	13 550,9	2 547,3
фінансова діяльність	48 330,3	67 212,6	18 882,3
операції з нерухомим майном	1 797,3	6 641,2	4 843,9
наукова діяльність	32 617,3	36 030,6	3 413,3
освіта	37,0	52,4	15,4
охорона здоров'я	302,0	500,4	198,4
мистецтво, спорт	-1 059,5	236,5	1 296,0

Джерело: [7].

Більш того, воно може змінюватися на коротких відрізках часу під впливом об'єктивних (ухвалення нової редакції закону) або суб'єктивних (рівень підготовки фахівців, що збирають лісову статистику) факторів. Це призводить до незбігу аналогічних показників, що

наводять у різних європейській і світових джерелах.

Також деякі дані про ліси і лісгосподарську діяльність викликають сумнів. Перш за все, це пов'язано з відсутністю процедур їхньої статистичної оцінки і контролю достовірності. В

останні роки почастишали випадки навмисного спотворення ситуації, за допомогою приховування інформації про несприятливі явища і подання у вигідному ракурсі результатів господарської діяльності, від яких залежить оцінка роботи Держлісагентства і його територіальних органів.

До числа важливих недоліків слід віднести багаторічну відсутність науково-технічного супроводу і технологічного вдосконалення системи збору інформації про ліси, лісгосподарську діяльність та лісовий сектор у цілому. Інформаційні потоки і технології збору, представлення та аналізу інформації в системі на сьогодні не є оптимізовані. Це призводить до величезних витрат часу на збір даних, якісний і оперативний аналіз яких неможливий або вкрай утруднений.

Для забезпечення вільного доступу до інформації про ліси, лісовий сектор у цілому, а також ведення господарства в державних лісах доцільно зробити такі кроки:

– зняти наявні обмеження на доступ до лісової інформації;

– оприлюднювати основні масиви інформації в мережі «Інтернет»;

– забезпечити регулярну публікацію інформації про ліси, а також щорічну статистику лісового сектору.

Підвищення якості інформації про ліси передбачає: перехід до математико-статистичного методу збору інформації, удосконалення збору інформації, перехід до єдиної електронної системи первинного обліку лісгосподарської діяльності на лісових підприємствах, адекватне уявлення інформації про ліси в земельному кадастрі. Інтеграція України в Європейський Союз, крім проведення моніторингу та інвентаризації лісів, передбачає приведення у відповідність до вимог ЄС використовуваних у лісовій справі термінів, понять і класифікацій, а також підготовку до переходу на міжнародну систему фінансової звітності, яка значним чином відрізняється від системи, що використовує Держлісагентство України.

На рис. зображено частку сільського, лісового і рибного господарства в економіці країни.

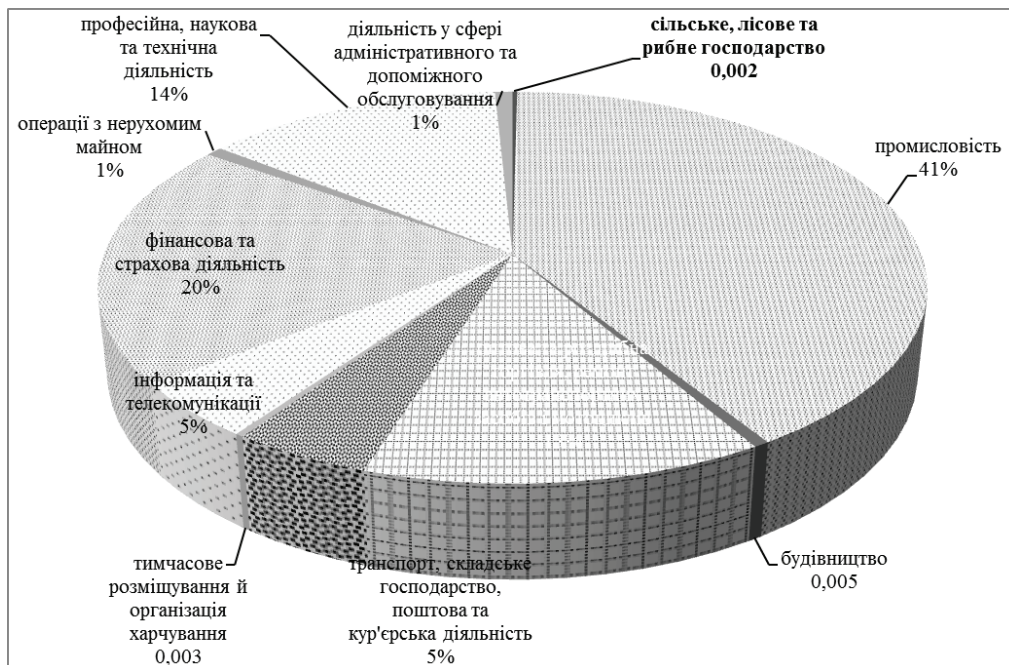

Рис. Частка сільського, лісового і рибного господарства в економіці країни 2017 року

Примітка. Напрацювання виконано за [7].

Відповідно до рисунка частка лісового господарства є майже нульовою, принаймні за офіційної статистикою.

Висновки за результатами дослідження і перспективи дальшого розвитку в цьому на-

прямі. Отже, досліджуючи фінансові аспекти функціонування регіональних виробничих систем лісового сектору промисловості, було встановлено, що найбільші обсяги реалізації продукції в галузі спостерігалися у 2011—2013 ро-

ках. Також багаторічна відсутність кардинальних реформ у лісовому секторі пояснюється такими факторами, як високий рівень корупції та неналежна державна підтримка галузі. Станом на 2016 рік провідними областями лісової промисловості є області Полісся, а саме: Житомирська, Рівненська, Київська і Чернігівська

області. Базовими проблемами ефективного функціонування лісового сектору промисловості є низька якість і закритість інформації, а також відсутність системи її об'єктивного аналізу. На цьому фоні перспективними є дослідження проблемних моментів розвитку галузі в регіонах України.

Список використаних джерел

1. Ільницька-Гикавчук Г. Я. Фінансовий механізм екологічно збалансованого лісокористування : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата економічних наук : спец. 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища» / Г. Я. Ільницька-Гикавчук. — Рівне, 2009. — 23 с.
2. Дребот О. І. Сутність лісового комплексу: теоретичні та методологічні аспекти / О. І. Дребот // Економіст. — 2011. — № 10. — С. 14—16.
3. Дейнека А. М. Лісовий сектор: аналіз структури, взаємодії з іншими секторами економіки та довкіллям / А. М. Дейнека // Регіональна економіка. — 2009. — № 3 — С. 144—151.
4. Гедз М. Й. Підходи до комплексної оцінки модернізації регіональних соціально-економічних систем / М. Й. Гедз // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». — 2011. — № 4 (4). — С. 22—27.
5. Тувакова Н. В. Регіональний підхід до інноваційних процесів в умовах глобалізації / Н. В. Тувакова // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». — 2011. — № 2 (2) — С. 122—125.
6. Кондіус І. С. Економіко-математичні засади прогнозування рівня конвергенції регіонів / І. С. Кондіус // Міжнародний науково-практичний журнал «Фінансовий простір». — 2014. — № 1 (13). — С. 74—79.
7. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Головне управління статистики у Рівненській області [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.rv.ukrstat.gov.ua>.
9. Державне агентство лісових ресурсів [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://dklg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/index>.
10. Українське державне проектне лісовпорядне виробниче об'єднання ВО «УКРДЕРЖЛІСПРОЕКТ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.lisproekt.gov.ua>.